

УКРАЇНОЗНАВЧА СКЛАДОВА В НАВЧАЛЬНИХ ТЕКСТАХ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ З ГЕОГРАФІЇ

Т. Г. Назаренко,

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник

*Ми, українці, земля, де живемо, зветься Україна,
чи вона під Російською державою чи під Угорщиною
Бо хоч і ділять її кордони, хоч розірвана вона на шматки,
але ж один народ, що її заселяє,
з одною мовою, вдачею та звичаями ...*

*Степан Рудницький
з передмови до «Короткої географії України», 1914 р.*

У статті розглядаються особливості формування українознавчих знань та понять в шкільних географічних курсах засобами підручника. Проаналізовано чинні підручники, в яких збережено українознавчу складову географії. Наведено приклади, в яких запропоновано власне бачення проблеми формування українознавчої складової через географічну інформацію за допомогою тексту підручника, де конкретизується фактичний матеріал.

Ключові слова: *шкільна географія, географія України, українознавча складова шкільної географії, шкільні підручники, методика роботи з підручником.*

Постановка проблеми. Нововведення, що здійснюються в системі української освіти, наголошують на підвищенні якості освіти і виховання, збільшенні наукового рівня викладання навчальних предметів, оволодінні основами наук шляхом формування основних наукових понять і термінів, що розкриває широкі перспективи задля освітньої галузі, зокрема уможливується здійснення досліджень, які на фоні загальнотеоретичних, методологічних підходів до процесу формування наукових понять пропонують розв'язання як глобальних, так і конкретно місцевих понять географічної тематики.

У зв'язку з тим, що сучасний етап розвитку світового суспільства, позначений тенденцією глобалізації практично всіх соціальних проблем, поставив перед системою освіти завдання формування нової аксіологічної (гуманізованої) парадигми, суть якої полягає в необхідності сформувати таке уявлення про світ, в якому відобразяться не лише відповіді на виклики буття, але й світоглядний характер місцевого значення.

Деякі новітні педагогічні задуми, на жаль, грішать або псевдомодерними інноваціями або ж ґрунтуються на традиційних аксіомах авторитарної педагогіки, пропагуючи стандарти колишніх часів, залишаючи поза увагою специфіку народної педагогіки, національної культури та ментальності.

Окремі шкільні предмети і досі орієнтовано на вивчення розрізаних фактів з історії та географії України, локальних місцевих особливостей культури, природи або ж перенасичених фактажем, саме тому й варто розвантажити перенасиченість змісту за допомогою введення українознавчої інформації, адже серед пріоритетних завдань шкільної географії виокремлюються завдання «комплексного вивчення й висвітлення генезису людини України й українства у всіх часово-просторових вимірах самого українознавства як наукової системи» [8].

У зв'язку з реформою загальноосвітньої школи, запровадженням нових критеріїв оцінювання якості знань актуалізується роль навчальної літератури, з'являються нові шкільні підручники. Перевтілюючись із пасивного носія інформації на активну дидактичну систему, навчальна книга покликана виробити мотивацію у формуванні різнобічних наукових законів і закономірностей, ґрунтовно та всебічно розкривати зміст навчального матеріалу, сприяти становленню емоційно-ціннісних взаємин особистості, виробленню практичних умінь і навичок географічного спрямування [7].

Змістова поліструктурність навчально-виховного процесу з географії дозволила здійснити її системний аналіз, що не лише передбачає вивчення теоретичного географічного змісту, але й надає інформацію українознавчого характеру, що ґрунтується на змісті краєзнавчих понять.

Уведення українознавчої інформації в шкільні підручники з географії корелює рівень сформованості географічної культури, ефективність вияву якої визначають: відповідний рівень географічних знань, географічної свідомості та користування активним науково-географічним словником. З метою формування географічної культури в учнів недостатньо використовується інваріантна частина навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема дещо нівельовано потужний потенціал українознавчих понять географічного змісту. Усе це дає підстави стверджувати, що розроблення та впровадження географічної інформації українознавчого спрямування на краєзнавчому матеріалі сприятиме вирішенню проблеми диференційованого навчання та формування наукових понять засобами підручника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що серед науковців побутують деякі розбіжності щодо трактування терміну українознавство. У науково-методичній літературі зазвичай паралельно вживається термін народознавство, що часто виступає синонімом українознавства. М. Драгоманов у своїх наукових дослідженнях оперував поняттям україновідання [14]. Цей термін підтримав М. Грушевський, конкретизувавши як українознавство та наголосивши, що воно як інтегруюча універсальна система наукових знань має охоплювати всі наукові дисципліни про український народ і Україну [4]. Проблеми українознавчої складової в змісті освіти були у центрі уваги багатьох наукових досліджень як минулого, так і сучасності. У своїй діяльності П. Куліш, І. Огієнко, С. Русова, С. Сірополк, Я. Чепіга та інші надавали великого значення підготовці вчителя українознавства як виразника кращих

змагань і устремлінь. Праці О. Єфименка, С. Єфремова, М. Стельмаховича, М. Ярмаченка, В. Майбороди, О. Сухомлинської, П. Кононенка, В. Крисаченка та інших аргументували теоретико-методологічні основи українознавства як науки, розкрили деякі історико-педагогічні аспекти його розвитку та впровадження в систему національної освіти. Видатні вітчизняні педагоги минулого основні принципи побудови національної системи виховання і освіти обґрунтовували українознавчими чинниками здійснення освіти рідною мовою, врахуванням національних особливостей під час розробки програм і підручників, творчим використанням у педагогічному процесі багатства національної культури етнопедагогічного досвіду українців тощо.

Після проголошення УНР в освітні програми вперше було введено українознавчі предмети – історія України, українська мова та література, географія України. Однак, починаючи з трагічних часів для України, українознавство зазнає утисків з боку держави. Термін українознавство штучно вилучається з ужитку, його заміниками виступають країно-крає-народо-суспільствознавство тощо. Новий сплеск національного відродження, розбудова української суверенної держави зумовили й відродження науково-освітнього українознавства, у тому числі й у шкільній географії.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У пропонованій статті ми ставимо за мету розглянути українознавчий зміст навчальних текстів підручників з географії.

Виклад основного матеріалу. Розвиток науки про Україну та українство відбувався у нерозривній єдності із самоусвідомленням, консолідацією, самоствердженням українського народу, формуванням суспільних і державних форм його буття. Виходячи з цього, українознавство як окремий предмет і як інтегративна система знань мала би стати основою всіх ланок нової системи освіти.

Особливо це спостерігається на уроках географії, адже учень отримує окремі елементи географічних знань, починаючи з початкової школи, в курсі «Я і Україна», де через українознавчу інформацію формуються географічні поняття та знання. Поглиблення цих знань відбувається у 5-му класі під час вивчення пропедевтичного курсу «Природознавство», у якому на доступному для учнів рівні формуються початкові уявлення про Землю та про країну, в якій мешкає учень.

Географія 6-го класу – Загальна географія – є першим систематичним курсом нового шкільного предмета. У процесі вивчення загальної географії в учнів формуються уявлення про Землю як природний комплекс, особливості земних оболонок та їх взаємозв'язки, кількість та розміщення населення земної кулі, людські раси, положення України та окремих держав на політичній карті світу. Таким чином, у 6-му класі розпочинається формування загальної географічної культури школяра та поступове навчання картографічній мові. Учні оволодівають основними географічними уявленнями та поняттями, релевантними з Україною.

Шкільний географічний курс, що вивчається в 7-му класі, має назву «Географія материків і океанів». Здавалось мало що є спільного з Україною, але, аналізуючи навчальну програму, що розміщена на сайті Міністерства освіти і науки України, знаходимо таке речення: «У новій програмі посилено українознавчу спрямованість курсу 7-го класу, тобто вивчення територій та об'єктів здійснюється з урахуванням їх зв'язків з Україною, із сучасними пріоритетами нашої держави, що значно розширює загальнокультурну компетентність учнів». Отже, через українознавчий зміст регіональної географії навчальні тексти підручників з географії для 7-го класу містять відповідну інформацію.

Вивчення географії у 8-му класі – Географія України: природа, населення, господарство – спрямоване на формування цілісної науково-географічної картини своєї держави на основі комплексного її вивчення. Цей курс допомагає учневі усвідомити себе громадянином України, закласти знання про природу та сформувати в учнів знання й уявлення про Україну як цілісну країну, в якій відбуваються різноманітні глобальні та регіональні процеси. Отже, аналізуючи навчальні програми, знаходимо інформацію українознавчого характеру. Відтак з'ясуємо, яким же чином вона представлена у підручниках.

Значимими для теорії і практики сучасної загальноосвітньої школи стають дослідження, які на фоні загальнотеоретичних, методологічних підходів до процесу формування наукових понять пропонують розв'язання як глобальних, так і конкретно місцевих понять українознавчої тематики.

Завдання українознавчого змісту в шкільних географічних курсах – вивчити основні поняття, методи і проблеми українства на прикладі власної області; виявити загальні географічні закономірності розвитку українознавства, розуміння яких необхідне учням для обрання відповідного профілю в старшій школі, а також для формування в них цілісної картини світу [10].

У функціонуванні освітніх систем підручник посідає виняткове місце серед інших засобів навчання. Саме він через зміст, структуру, оформлення визнає глибину розкриття навчального предмету, обсяг знань, норм і цінностей, який в обов'язковому порядку має одержати кожний учень на тому чи іншому етапі навчання. Отже, підручник не лише задає єдиний стандарт освіти у практичній роботі школи, а й визначає поле індивідуальних варіантів розвитку вчителя й учня. Підручник – це найперше джерело навчальної інформації, основний дидактичний засіб, який забезпечує процес навчання і викладання [1, с. 18–52]. Аналізуючи сучасні підручники з географії для основної школи і порушуючи проблему, над якою ми працюємо, нами зроблено наступний висновок: шкільні підручники необхідно створювати, враховуючи і практичний бік навчання для того, щоб навчальні тексти формували конкретні навчальні досвіди через сформовані географічні поняття українознавчої тематики.

Підручники, які використовують в освітніх закладах, відзначаються високим ступенем науковості, збалансованістю змісту, мають багатий ілюстра-

тивний матеріал. Автору статті імпонує думка О. М. Топузова про те, що на сучасному етапі необхідно, щоб процес формування наукових понять, а в нашому випадку – українознавчих, супроводжувався розумовим розвитком учнів, а не цитуванням завченого матеріалу з підручника або його переказом [13, с. 43–45].

Зміст підручника необхідно розглядати як схему, яку вчитель повинен оживити. Засобом для цього є конкретизація, яка відіграє важливу роль. Факти, картини, образи в розповіді вчителя є головним змістом. Набуття нових знань відбувається через слово вчителя і зміст підручника. Завдяки чому в свідомості учнів можуть формуватися певні знання [6].

Для учня географія починається з класної кімнати, шкільного подвір'я, кварталу власної вулиці, свого міста чи села тощо. Ця просторова різноманітність створює можливість розвивати у школярів властивість до сприйняття навколишнього світу засобами «гри масштабів» в межах тієї території, що є предметом вивчення на різних етапах шкільної географічної освіти.

Разом з тим географія охоплює у власне коло пізнання уявлення і поняття про ті місцевості та географічні явища, що недосяжні для особистого видкокола. Це потребує від вчителя формування в учнів не лише просторових, але й абстрактних понять. Така комбінація просторовості (конкретності) й абстрактності мислення в географії потребує спеціальної методики, що формує так зване «дискурсивне мислення» [5].

Українознавче навчання, зокрема під час вивчення географії, полягає не тільки в поінформованості учнів, а й у засвоєнні наукових географічних знань про закономірності розвитку природи як основи для прийняття оптимальних рішень зі спостереження просторово-часових географічних закономірностей. Оволодіння понятійно-термінологічним апаратом науки географія відображається у визначеннях в підручниках, таким чином учні створюють власний словниковий науковий географічний словник, яким користуються у навчальному процесі, – все це впливає на інтелектуальний розвиток школярів [1].

До фундаментальних географічних понять, що містять українознавчу змістову складову, варто зарахувати «простір», «територія», «регіон», «країна», «нація», «природа», «етнос». Вони присутні в понятійній базі природничої та суспільної галузях географії, а поняття «Україна» є системоутворюючим для курсу «Українознавство». Для всіх фундаментальних географічних понять доповнюючими будуть їх регіональні аналоги. Якщо ми формуємо поняття території, то його регіональним аналогом стане конкретизоване поняття про територію країни, у нашому випадку – України. Вивчаючи будь-яку територію, регіон чи материк, акцентуємо на прив'язці до України. Таким способом розкривається регіональний зміст поняття «територія».

За текстом підручника, формуючи українознавчі поняття, учні основної школи пишуть наукові диктанти, складають експрес-тести, кросворди, наукову мозаїку, створюють додаткові контрольні запитання, які потребують роздумів, навчаються виділяти головне, суттєве. Ілюстрації в підручнику учні

інсталюють шляхом складання творчих мініатюр, описів тощо. Наприклад, зразки фотографій полісся, лісостепу, степу рекомендується включити до підручника для використання під час опису та порівняння природних зон України.

Від надмірно вільного вживання і тлумачення термінів страждає як сама навчальна дисципліна, так і наука, в контексті якої вони вживаються.

Географічне українознавство утворює одну із базисних галузей у системі географічних наук. Поняття «країна» М. М. Баранський вважав основним об'єктом географії, а його характеристику – головним змістом географічних робіт [1]. Проте віднесення українознавства до базисних галузей географії не є загально визнаним. Суперечки виникають з багатьох питань, у тому числі з головного – чи можна вважати українознавство наукою?

Українознавство – система інтегрованих знань про Україну та світове українство як цілісність і геополітична реальність [10].

Географічне поняття «Україна» охоплює: територію, яку заселяв український етнос в минулому та заселяє український народ (нація) у сучасний період; природу; відповідну територію з її земними, водними, повітряними просторами, особливостями екології; мову як універсальний феномен буття і свідомості етнонації; суспільство, державу в їх генезисі, культуру (релігія, філософія, освіта, мистецтво, наука, право, міжнародні відносини) [10].

На думку О. Шаблія, українознавство – це широка сфера досліджень, об'єктом яких є український етнос, нація, земля і територія, держава у їх різноманітних проявах, прикметах, зв'язках і опосередкуваннях [15, с. 327]. В. Кубійович – автор енциклопедії українознавства – вважав, що національна територія – це один з трьох головних реальних об'єктів дослідження географічного українознавства. Іншими двома об'єктами є нація та держава. Це і є своєрідна тріада, у якій кожний елемент – це не лише чинник розвитку і функціонування, але і його наслідок [15, с. 117–123].

Визначення В. Кубійовича може бути висновком щодо попередніх дефініцій, адже в ньому чітко окреслено об'єкт українознавчих досліджень, який визначає і предмет досліджень: виявлення характеру зв'язків у ланцюжку «територія – нація – держава». Виявити ці зв'язки дозволяє українознавство саме тому, що є «галуззю наукових інтересів багатьох наук». Звідси й пояснення, чим зумовлено розвиток українознавства.

У праці «До основ українського націоналізму» С. Рудницький прагне розкрити суть українського націоналізму з точки зору географії, тому робить спробу стерти межу між природничими і гуманітарними науками, адже «освітлювати їх буду зі становища природописних наук у загалі, землезнання зокрема. Розуміється найважливішою галуззю землезнання в нашій матерії буде біологічне землезнання з осібно ж його частина: антропогеографія» [11, с. 20]. «Антропогеографія се одна з наймолодших галузей нинішньої природописно понизаної географії і не вспіла ще докладно обробити і рішити багато питань зі свого обсягу». Вчений вважав, що гуманістичний напрям,

який панував у географії до початку XIX ст., завдав багато шкоди географії, тому що географія, хоча й досліджує діяльність населення, все ж повинна мати природописний характер. Значним прогресом, на його думку, була поява такої науки, як антропогеографія. Антропогеографію С. Рудницький визначає як частину географічної науки, яка займається людиною та її діяльністю, з огляду на землю як цілісність і на її поверхню [11, с. 11].

Аналізуючи чинні підручники географії [2; 3; 9; 12], знаходимо неузгодженість, а іноді лише епізодичні позначки стосовно українознавчої складової шкільної географії. Так, у темі «Відкриття нових земель та навколосвітні подорожі» лише в одному підручнику [12, с. 25] є рубрика «У нас в Україні», де детально розповідається історія відкриття земель і території України з життєписами відкривачів. В іншому підручнику [2, с. 19] подано детальну біографічну довідку Ю. Лісянського – відомого мандрівника, який за походженням українець, а в місті Ніжин Чернігівської області йому встановлено пам'ятник, що відображено у вигляді ілюстрації. І таких прикладів можна наводити безкінечно кількість.

Отже, більш детальна робота належатиме вчителю, який конкретизує фактичний матеріал, збагачує українознавчу інформацію навчальних текстів підручника та формує в учнів географічні поняття українознавчого змісту, що ґрунтуються на красназвачому матеріалі.

Підручники забезпечують можливість для організації особистісно орієнтованого навчання, яке сприяє формуванню самостійності, ініціативності, творчості, захопленості, культури пошуку і праці, впевненості, дослідницькому стилю, дає можливість використовувати нетрадиційні форми групових та індивідуальних занять з метою активізації діяльності. Зазначені вище аспекти є складовими процесу формування наукових географічних понять, у нашому випадку – українознавчих.

Висновки. Підготовка навчальної книги є складним процесом, а особливо останнім часом, коли до нього висувається велика кількість вимог. Підручник не зможе замінити вчителя, але на певному навчальному етапі він має це зробити. Здійснений аналіз чинних підручників географії для основної школи дає підстави стверджувати, що висвітлення процесу формування українознавчої інформації географічного спрямування в учнів відбувається не на високому рівні, але є позитивні моменти, де через проблемно викладений діалогічний текст і активну роботу вчителя цей процес збережено.

Основним завданням шкільних географічних курсів є формування в учнів основної школи наукових понять через розкриття основних географічних закономірностей. Засвоєння цих закономірностей у процесі формування українознавчої інформації географічного змісту має велике значення оскільки звільняє від запам'ятовування величезного фактологічного матеріалу і водночас підвищує стійкість, глибину знань та патріотизм. Спеціальних досліджень, присвячених проблемі формування українознавчих понять в учнів основної школи на широкому експериментальному матеріалі, нами не виявлено. Отже, ця проблема є досить актуальною для дослідження.

Порядок подання українознавчого змісту в підручниках географії має певну специфіку, обумовлену метою навчання і змістом цієї дисципліни. Методичні шляхи формування українознавчих понять в курсах шкільної географії відбираються з рахуванням рівня розумового розвитку учнів і раніше отриманої ними підготовки з попередніх шкільних географічних курсів.

Література

1. Баранский Н. Н. Страноведение и география физическая и экономическая / Н. Н. Баранский // Избранные труды. Научные принципы географии / под ред. В. А. Анучина и др. – М. : Мысль, 1980. – 105 с.
2. Бойко В. М., Міхелі С. В. Географія : підручник для 6-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. – Харків : СИЦІЯ, 2014. – 256 с.
3. Гільберг Т. Г., Паламарчук Л. Б. Географія : підручник для 6-х класів загальноосвітніх навчальних закладів / Т. Г. Гільберг, Л. Б. Паламарчук. – К. : Грамота, 2014. – 240 с.
4. Грушевський Михайло. Про старі часи на Україні: Коротка історія (для першого початку). – К. : АТ «Обереги», 1991. – 104 с.
5. Даринський А. В. Методика преподавания географии : учебное пособие [для географических специальностей пед. инс-тов] / А. В. Даринский. – М. : Просвещение, 1975. – 368 с.
6. Корнеев В. П. Методичні засади розвитку пізнавальних інтересів учнів основної школи в процесі вивчення географії : дис. ... на здобуття звання докт. пед. наук. спец. : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (географії)» / В. П. Корнеев. – Інститут педагогіки НАПН України. – К., 1996. – 347 с.
7. Максаковский В. П. Географическая картина мира: 230 «каналов» к курсу «Экономическая и социальная география мира : учебное пособие [10 кл.] / В. П. Максаковский. – Ярославль : Верх.-Волжское кн.изд-во, 1996. – Ч. 2. – 560 с.
8. Назаренко Т. Г. Формування соціально-економічних понять у старшокласників на уроках географії : дис. ... на здобуття звання канд. пед. наук. спец. : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (географії)» / Т. Г. Назаренко ; НПУ імені М. П. Драгоманова. – К., 2004. – 217 с.
9. Пестушко В. Ю., Уварова Г. Ш. Географія : підручн. для 6-го кл. загальноосвіт. навч. закладів / В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварова. – К. : Генеза, 2014. – 232 с.
10. Половец В. М. Українознавство / В. М. Половец // Курс лекцій : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Чернігів : Просвіта, 2006. – 216 с.
11. Рудницький С. До основ українського націоналізму / С. Рудницький. – Відень, 1920. – 98 с.
12. Топузов О. М. Географія : підручник для 6 класу / [О. М. Топузов, О. Ф. Надтока, Т. Г. Назаренко та ін.]. – К. : ДНВП «Картографія», 2014. – 320 с.
13. Топузов О. М. Формування географічної компетентності учнів засобами проблемного навчання / О. М. Топузов // Рідна школа. – 2008. – № 9. – С. 43–45.
14. Франко І. Суспільно-політичні погляди М. Драгоманова / І. Франко // Літер.-наук. вістник. – 1906. – Кн. 8.
15. Шаблій О. Володимир Кубійович: енциклопедія життя і творення / Олег Шаблій. – Париж; Львів, 1996. – С. 327.

References

1. Baranskiy N. N. Stranovedenie i geografiya fizicheskaya i ekonomicheskaya / N. N. Baranskiy // *Izbranye trudy. Nauchnye printsipy geografii* / pod red. V. A. Anuchina i dr. – M. : Mysl', 1980. – 105 s.
2. Boyko V. M., Mikheli S. V. Geografiya : pidruchnyk dlya 6-go klasu zagalnoosvitnykh zakladiv / V. M. Boyko, S. V. Mikheli. – Kharkiv : Sytsiya, 2014. – 256 s.
3. Gilberg T. G., Palamarchuk L. B. Geografiya : pidruchnyk dlya 6-kh klasiv zagalnoosvitnykh zakladiv / T. G. Gilberg, L. B. Palamarchuk. – K. : Gramota, 2014. – 240 s.
4. Grushevsky M. Pro stari chasy na Ukraini: Korotka istoriya (dlya pershogo pachatku) / M. Grushevsky. – K. : AT»Oberegy», 1991. – 104 s.
5. Darinskiy A. V. Metodika prepodavaniya geografii : uchebnoe posobie [dlya geograficheskikh spetsialnostey ped. ins-tov] / A. V. Darinskiy. – M. : Prosveschenie, 1975. – 368 s.
6. Korneev V. P. Metodichni zasady rozvytku piznavalnykh interesiv uchnivosnovnoi shkoly v protsesi vyvchennya geografii : dys. ... na zdobuttya zvannya dokt. ped. nauk. spets. : 13.00.02 «Teoriya ta metodyka navchannya (geografii)» / V. P. Korneev ; Instytut pedagogiky NAPN Ukrainy. – K., 1996. – 347 s.
7. Maksakovskiy V. P. Geograficheskaya kartina mira: 230 «kanalov» k kursu «Ekonomicheskaya i sotsialnaya geografiya mira: uchebnoe posobie [10 kl.] / V. P. Maksakovskiy. – Yaroslavl' : Verkh-Volzhscoe kn. izd-vo. – Ch. 2. – 1996. – 560 s.
8. Nazarenko T. G. Formuvannya sotsialno-ekonomichnykh ponyat' u starshoklasnykiv na urokakh geografii : dys. ... na zdobuttya zvannya kand. ped. nauk. spets. : 13.00.02 «Teoriya ta metodyka navchannya (geografii)» / T. G. Nazarenko ; NPU imeni M. P. Dragomanova. – K., 2004. – 217 s.
9. Pestushko V. Yu., Uvarova G. Sh. Geografiya : pidruchn. dlya 6-go kl. zagalnoosvit. navch. zakladiv / V. Pestushko, G. Uvarova. – K. : Geneza, 2014. – 232 s.
10. Polovets V. M. Ukrainoznavstvo / V. M. Polovets // Kurs lektsiy : navchalniy posibnyk dlya studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv. – Chernigiv : Prosvita, 2006. – 216 s.
11. Rudnytskiy S. Do osnov ukrainskogo natsionalizmu / S. Rudnytskiy. – Viden, 1920. – 98 s.
12. Topuzov O. M. Geografiya : pidruchnyk dlya 6 klasu / [O. M. Topuzov, O. F. Nadтока, T. G. Nazarenko ta in.]. – K. : DNVP «Kartografiya», 2014. – 320 s.
13. Topuzov O. M. Formuvannya geografichnoi kompetentnosti uchniv zasobamy problemnogo navchannya / O. M. Topuzov // *Ridna shkola*. – 2008. – № 9. – S. 43–45.
14. Franko I. Suspilno-politychni poglyady M. Dragomanova / I. Franko // *Liter.-nauk. vistnyk*. – 1906. – Kn. 8.
15. Shabliy O. Volodymyr Kubiyovych: entsyklopediya zhyttya i tvorennya / O. Shabliy. – Paryzh; Lviv, 1996. – S. 327.

Назаренко Т. Г.

УКРАИНОВЕДЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ УЧЕБНЫХ ТЕКСТОВ В ШКОЛЬНЫХ УЧЕБНИКАХ ПО ГЕОГРАФИИ

В статье рассматриваются особенности формирования украиноведческих знаний и понятий в школьных географических курсах при помощи учеб-

ника. Проанализированы действующие учебники, в которых содержится украиноведческая составляющая географии. Приведены примеры, которые описывают авторское видение проблемы формирования украиноведческого содержания в географической информации с помощью текста учебника, где конкретизируется фактический материал.

Ключевые слова: *школьная география, география Украины, украиноведческая составляющая школьной географии, школьные учебники, методика работы с учебником.*

Nazarenko T.

COMPONENT IN THE TRAINING OF UKRAINIAN SCHOOL TEXT BOOKS ON GEOGRAPHY

The article discusses the features of the formation of Ukrainian concepts in school geography courses using the textbook. Analyze current textbooks which preserved component of Ukrainian geography. Examples are given which describes his own vision problems formation Ukrainian component of geographic information via text textbook, where the actual material must be specified. The order of presentation Ukrainknowing content textbooks geography has certain characteristics, due to the purpose of training and this discipline. The methodical ways of forming concepts of Ukrainian science in school geography courses selected from counting mental development of students still received their training from previous school geography courses.

Keywords: *school geography, Geography of Ukraine, Ukrainian component of school geography textbooks, methods of working with the textbook.*